В ЧЕРВОНИХ ШУМАХ П'єса на 3 дії

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Марійка — сільська дівчина.

Батько.

Мати.

Петро — брат Марійчин, червоноарміець.

Андрій — сільський парубок, партизан, коханий Марійки.

Куркуль.

Охрім Гаркун — підлабузник куркульський.

Піп.

Пан.

Ніна — його дочка.

Прикажчик.

Покоївка.

Генерал.

Генеральша.

Полковник^ штабні офіцери денікінської армії. Ад'ютант)

Комісар бригади Червоної Армії. Червоноармійці, повстанці, денікінці, селяни, хлопчик.

ДІЯ ПЕРША

Село. Надвечір. Здалека — громи боротьби... В селі тихо. Тривожно. На воротях стоїть мати зажурена. Убога хата. Через вулицю — куркульська оселя.

Мати (по паузі). Ідуть, ідуть... Ближче. (Вибух— стріпнулася). І налетять чорним гайворонням на село. Скаламутять. Заклюють нас, дітей наших із реготом...

Хлопчик (з юрбою дітей пробігає вулицею. Підбіг до матері). Одступають наші. Вже кадет1 у Журбівці. А люди із степу тікають!..

Мати. Тікають, та не втекти нам, безщасним, від недолі своєї.

Хлопчик. Побили багацько... Мати. І Петро ж там!

Вибух зовсім близько.

Хлопчик (з жахом горнеться до матері). Ой, страшно мені!

М а т и (в розпуці). Боже милостивий, огради нас, нещасних!..

Двоє селян (скорою ходою по вулиці).— Хоч крізь землю провалюйсь.

— Тридцять душ у Пісках розстріляли!

— Боронитися треба!..

Ззаду оклик: "Санько!"

Га ? (Зупинились.)

Селянин (підходить). На сходку. Швидше куткові своєму загадуй.

Зим кають.

Дві. жінки (проходять).— Либонь, душитимуть, аж поки усіх більшовиків не видушать.

— А тоді?

— А тоді, либонь, землею обділятимуть. Хлопчик. Мамо, а як землю відберуть, що ми їстимемо? Мати. Що буде, дитино. Будемо робити, то хоч гіркий

шматок їсти будемо.

Хлопчик. Будемо в економію на роботу ходити?

М а т и. В економію! Бодай до неї й шлях споришем заріс!

Б а т ь к о (з Марійкою йде). Гостей виглядаєш? Чим тільки гостити будемо?

Мати. Молила ж Петра — не йди. Хоч на нас, стареньких, згляньсь. Не послухав — пішов.

Марійка. Мамо. Петро не міг не йти.

Батько йде в двері.

М а т и. А як важко в'язати було! Як ніколи раніш. Кручу перевесло і думи-думи такі журні в перевесла вплітаю... Прийдуть, заберуть... А внизу, в долині, бій. Ой, як вони завзято бились. За кожну межку чіплялися. І трупів-трупів... Несила наша.

М а р і й к а. Ні, мамо, вони переможуть! Вони не дадуть нас на поталу. Я вірю Петрові. Там же всі наші — біднота. Вони переможуть, хіба загинуть!

За рогом росте гул, гомін. Мати. Що воно?

Хлопчик (визирнув за ріг). Люди. Та руками махають!..

Батько (виходить). Кінець?!

Марійка. Ні, то наші на сходку збираються. Батько. Ради питати. Ех, хто її дасть нам? (Пішов, став на розі.)

Куркуль вийшов із хати до воріт.

Голос и.— Браття, лихо суне на нас. Вибили червоних із Журбівки. На Семимогилах зачепилися, та хіба лише до вечора. Вже позад нас риють окопи... Що ж робити нам?

— Схилити голову й ждати!

— Що ж більш!

Андрій (стоїть на розі). Боронитися! У нас до тисячі мужиків. По стріхах хіба мало гвинтівок? Є вила, коси... Нам день-другий подержатись. А там підмога підоспіє!..

Г о л-о с и:— А в Пісках що було?

— Хочеш, щоб усіх вибили!

— Щоб спалили село?

— Геть! Не треба!

Гул.

Андрій. Що? Не треба?! Хіба спини за шомполами поскучали? Хіба не жаль степу, кров'ю нашою политого?.. Гляньте,— як потом, копами вкрився. Нашим потом, нашими копами! І ми кинемо його в панську горлянку? Кинемо?!

Загула товпа.

Голос и.— Удавиться!

— Наша земля!

— Ми робимо — значить, наша!

— Хай спробує!

О х р і м підходить до куркуля. Гомонять щось.

Куркуль. Хоробрі які.

О х р і м. Темнота! Враз скаламутити можна.

Андрій. Пробують уже. Під слободою вже білі. Ось-ось зіб'ють і петлею село зашморгнуть. Не гаймо часу! Кому дорога земля і свобода, хто не хоче гнути спину на панській ниві за десятий сніп, як гнули,— до

зброї! Виймайте гвинтівки, обрізи із стріх. Бери куркульського коня, сіромахо, і — гайда! За нас, бідноту, хто дбати буде? Треба самим!

Голос и.— Самим треба!

— Хто за нас?

— Боронитися!..

Гомін.

О х р і м (підходить). А чи не наробимо, бува, ще гірш? Як от піщани наробили? Та й хто знає, чи справді вони ковтнуть і степ, і копи наши Адже ж вони нібито землю так і зоставляють, а тільки щоб їхня власть, значиться, була. Ну й хай! Нам що? Хоч більшовик, хоч кадет — не одна трясця? Аби земелька наша була!

Гомін.

Голос и.— Отож-то й воно!

— Може, й справді?

— Хто знає...

— Треба роздивитися!..

Андрій. Ех, братця, які ж ми з вами нікчемні! Досить було куркульському полигачеві дмухнути на нас, а ми вже й з ніг звалилися. "Може, й справді помилують?" Більмо у вас на очах! Хто помилує? Поміщики, куркулі? Земельку нам покинуть? Та вони й говорити з нами не стануть. Заговорить за них до нас шомпол! Схаменіться ж! Бо буде каяття, та вороття не буде!..

Селянин (прибігає). Одступають! Голос и.— Хто?

— Зовсім? І з Семимогил збили?

Селянин. Псьол убрід перейшли. У тил заходять. Так цим без бою тікати доводиться. Он уже луками село минають. Голос. Пропали ж ми!

О х р і м. Розходьмося по хатах. Воно, як не супротивля-тися,— краще буде!

Андрій. Домнялися! Тепер на піч залазьте, як ховрахи у нори, й трусіться, клацайте зубами... Хто ж сміливий, хто не боїться боротьби — до мене!

О х р і м. Розходьмось, щоб, бува, біди не накликали.

Помалу розходяться.

Голос. Ми що: вольному — воля...

О х р і м. А скаженому поле? Воно-то так, та...

Петро (з червоноармійцями). Що тут, товариші?

Голос. На раду збиралися.

Петро. Ну й що?

З гурту. Налякані ми дуже. Це ж і ви кидаєте нас.

Петро. Ненадовго кидаємо. На горбах окопаємось, поки резерви підіймуть, а тоді — ждіть. О, дорого заплатять вони нам за гори трупів! Будьте ж і ви всі напоготові, щоб на допомогу стати!

Андрій. Разом ідемо. Хлопці, в одну мить щоб були на майдані. Зброю — більш нічого! Забудь матір, забудь жінку, забудь дітей і завзяттям задуши в собі жалі. Нехай! Ми ідемо в бій і там знайдемо для нцх радість. І тільки з нею повернемося. Ну — вмить!

Хлопці розходяться. Червоноармійці біля тину. —Марійка виносить їм

їсти.

Мати. Таки хочете на чужині покласти голови... Забуть матір, дітей. А як їм вас забувати буде? Синку, ось не йди-бо! Будеш ховатися, адже людські діти зостаються. На кого ти нас, старих, кидаєш?

Батько. Мовчи за. нас — старі вже ми. Жаль дітей. Жаль вас, молодих, що тільки жити та жити. А доля, хто зна, як стріне вас там... Не всі повернетесь, не всі!.. І все ж — ідіть. Як не ви, ніхто за нас не подбає. А дома вам нема чого робити: поодинці усіх вас, як курчат, заберуть. Ідіть, діти. Хай вам бог помага!

Андрій. На бога надії немає. На самих себе!

Петро. Мільйони нас — переможемо.

Марійка. Страшно тільки без вас. Що, як відступите ви аж у Росію, як і при німцях? Осиротіє степ тоді. А по ньому — села. Принишкнуть, зігнуться: покинули їх оборонці... Страшно!

Петро. Хоч і відступимо — ненадовго.

Андрій. А я не зайду далеко. Не кину безоборонно. З ватагою хлопців-сіромах нишпоритиму в тилу у них, гостро зоритиму за кожним їх ступнем. І хай бережуться! Мало нас — ростимемо ми. Пригнічені села грізно стріпнуться, кинуть гнівом, запальними повстанцями. Зашарудять ліси, байраки. Загуде степ, і завиють вороги наші. На кутні завиють.

Повстанець 1-й. Прийшов.

Андрій. Молодчина, Остапе!

Повстанець 2-й. І я тут. Хоч у саме пекло.

Андрій. О, з такими хлопцями і в пекло не страшно. Патрони?

Повстанець 1-й. Сотня.

Повстанець 2-й. Є патрони. Хіба їх скільки? Аби для першого разу, а там дістанемо. От... коника б. До Сапсая гайнули вже хлопці. Та воно й у Живодьора ж є.

Марійка. Аж двоє. Ще й жеребець, як змій.

Повстанець 2-й (підходить до воріт). Хазяїне, а вийди сюди! Сховало, мабуть, падло?

Марійка. У лозах на березі.

Повстанець 2-й. Ну, хазяїне!

Куркуль. Га? Що таке?

Повстанець 2-й. Коня давай.

Куркуль. Та... повів пасти хлопчак десь далеко.

Повстанець 2-й. Ото лихо. А може, вони в лозі як-небудь заплутались? Га? Ходім лишень пошукаймо.

Зникають.

Червоноармієць 1-й. А знайдеш — провчи гарненько.

Червоноармієць 2-й. Спасибі, сестричко! Червоноармієць 3-й (прибігає). Тікаймо, а то не прорвемось. Уже економію захопили. З гурту. От чорти! Андрій (стрельнув угору). Збирайсь!

Хлопці збігаються. Підійшло кілька жінок, чоловіків.

Голоси. Що трапилось? Андрій. Усі вже? Голос и.— Всі!

— Івана нема.

— Біжить он!..

Андрій. Ну,.час нам, братці, і в дорогу рушати. Зброя в усіх?

Голос и.— Є!

— Маємо!

Андрій. Кого ж за ватажка собі оберемо? Щоб вірили ми йому всі і щоб він нас вів за собою? Голос и.— Тебе!

— Кого ж краще?

— Усі тебе хочемо!

Андрій. Всі? Хай буде так. Поклянімося ж, браття, життям своїм молодим, що не зрадимо — краще вмремо — оці убогі обшарпані стріхи!

Усі. Клянемось!..

Андрій. Поклянемося в своїй вірності братній одного до всіх і всіх до одного! Усі. Клянемося!

Андрій. І коли зраджу я цій клятьбі,— перший, хто помітить, хай пустить мені кулю в лоба. І коли зрадить цій клятьбі кожен із нас,— того жде собача смерть!

Голос и.— Хай буде так!

— Хай смерть!

Андрій. А тепер — по конях!

Зойкнули жінки, кинулись.

Ж і н к и.— А ми ж?

— На кого залишаєте?

Батько. Щасти вам, доле, діти! Аж помолодів із вами. Летіть же, добувайте долю щасливу. Хоч не для нас, хоч для дітей наших.

Андрій. Знайдемо!

Голоси. Без долі не вернемось.

Петро. Прощайте, мамо! Виглядайте, ми не забаримось. Тяжко вам буде, може, й з хати виженуть,— перетерпіть. Недовго.

Мати. Сину, а як не повернешся? Уб'ють?

Петро. Не всім же й смерть.

Мати. Ох, не всі ж ви повернетесь.

Ч ер воноармієць 1-й. Верньомся, бабка.

Марійка (до Андрія). Прощай, любий.

Андрій. Прощай, любесенька, їду.

Марійка (похилилась). Ну, їдь.

Андрій. Слізьми проводите нас, то хоч стрічайте радісні.

М а р і й к а. А може, ще гіршими слізьми. (Чіпляє стрічку.) Нехай червонітиме вона в тебе на грудях, аж доки серце горіти буде!

Прощання. Інші теж чіпляють стрічки.

Петро. Ну — гайда!

Всі йдуть геть, на майдан. Голос и.— По конях!

— Виглядайте ж!

— Щасти вам!

— Не баріться ж...

Поїхали. Тиша. Батько й мати ідуть похмурі. Бовкнув дзвін, ще... ще...

Марійка (з дівчиною). Полетіли. Осиротіли ми.

Здалека од церкви — уривки мотиву: "Спасі, господі, люді твоя...".

Д і в ч и н а. І так боляче у грудях стало. Чи обірвалося що?

Марійка. Боляче... Тихий майдан... наче вимерло. Де це вони вже досі?..

Дівчина. Далеко вже. Не вернуться!.. (В задумі.) Тсс! Ідуть.

Розбіглись.

Куркуль (підходить до воріт). Згасла-таки нечиста сила.

Охрім (підходить). А ви... не спите ще? Прийшли! В економії штаб розташувався. Вже й по селу солдати. Зараз облаву будуть робити.

Куркуль. Е, спізнилися! Довше б були наминались. А тут горе таке: жеребця взято.

Охрім. Як?

Куркуль. Та ця ж пролітарія бісова. Ну, та я шкуру з них здеру, а коня справлю!

Охрім. Конешно! А чого це ви, Трохиме Панасовичу, на молебствіє не пожалували?

На селі вдалині глухі зойки, галас.

Куркуль. Спішити нікуди. Хай установиться. А то коли б іще боком молебствіє те не вийшло. Ніззя так. Адже й господь сказав: "Моліться тайно, а я вам подам явно". Так і треба. Нищечком треба все робити. А от установиться — ну, тоді другий розговор.

О х р і м. Та вже можна догадуватись. Раз отака силища...

Куркуль. А їх? На собаку кинь — у більшовика влучиш. У іншого молоко ще на губах материне не обсохло, а теж туди: "Пролетарія, соєдіняйся! Слободу завойовувати". Тьху! Нечисть. На що дітвора... Іду сьогодні, а вони, чортенята: куркуль та й куркуль...

О х р і м. Що ви хочете — глибоко зараза пішла ця. Довго видужувати доведеться.

Куркуль. Аби господь милосердний дав видужати!..

О х р і м. Якось буде. Так ви ж, будь ласка, Трохиме Панасовичу, не забудьте моєї просьби. Я ж для вас і голови своєї не шкодую. Замовте словечко. Ви з ним — свої люди.

Куркуль. Добре, добре, не клопочись.

О х р і м. Завтра вони приїдуть. Це збиратимуть пограбоване мущиство. Потому стіни голі тільки й зосталися. А пан пишуть: "За ніч до ранку поставить усьо на мєсці", як було, значить.

Куркуль. І поставлять, що ж ти думаєш? Пан Балуєв панькатися не буде. Не дасть нюні розпускати.

О х р і м. Да, кажуть, сердитий — страх один.

Куркуль. А хто тепер не сердитий? Я сам декого надвоє перервав би.

О х р і м. О, ідуть!

Три постаті підійшли — денікінці.

Руді В у с и. Де тут живе... як його?

Денікінець 2-й. Голота Йван.

Козак. Це батько бандита, що в червоній банді.

Куркуль. Іван, кажете? (Штовха Охріма.) Кажи, тобі не так опасно.

О х р і м. Так що ж тут — люди питають, значить, треба їм. Оце він живе.

Руді Вуси. Ніякої засади нема?

Денікінець 2-й. Може, партизани в хаті засіли? О х р і м. Які там партизани! На селі зараз хоч висвисни. Куркуль. Опізнилися трохи, накрили б були. Козак. Ще накриємо. Ну — айда!

Ідуть у двір.

Денікінець 1-й. Хазяїн! (Ногою вдарив у двері — одчинилися.)

Денікінець 2-й. Виглядає, видко.

Заходять у хату.

Куркуль. Ну, нам краще в нору. Тепер кожен кілочок і очі, й вуха має.

О х р і м. І тр правда. Ну, бувайте! Так ви ж, пожалуста. Покорно просю.

Куркуль. Гаразд, гаразд.

Охрім іде геть. Куркуль стає в сутінь, принишк. В хаті невиразний гомін.

Запалили світло.

Голоси (з хати).— Де син?

Батька не чути.

— А, "де людські, там і мій"!

— Пролетарію пішли захищати?

Глухий удар.

Куркуль. Ага, доляскались у долоні... Голос матері. Ой, дітки ж ви мої, за що!? І в вас же є десь батько-мати.

Голос. Чорт у нас єсть! Арештований ти.

Мати голосить.

Кинь, стара, нас сльозою не дошкулиш. Шамать краще давай. Що? Нема нічого?!

Куркуль. Хе-хе. Як же: прощальний обід Червоній Армії устроїла.

Голоси.— Житника к чорту. Курча давай, масла.

— Немає в нас...

— Ану, Ванько, пошар.

— Що там шарити. Схотів з козла молока, як він не пасеться. Ну їх к чорту!

— Ходімо!

Виходять. Ведуть батька. Мати тужить. Денікінець 2-й з барахлом.

Марійка (скрикує в хаті). Ой! (Вибігає.) Ой, геть! Ой мамо!..

Козак (тягне в хату). Не втечеш!

На порозі борсаються.

Денікінець 2-й. Стоп. (Хватає стару.) Не гарячись, бабка.

Марійка. Мамо! (Раптом вирвалась.) Денікінець 2-й. А, чорт! Тями немає. А береться!

Ідуть геть.

Мати (тужна, проводить. Стала). Розігнали, посиротили... Глуміться — ваша сила. (До куркуля.) Чого, як злодій, причаївся? Щириш зуби, радий і злий... Радій на кутні!.. Чуєш — гуде степ, клекоче... Там сини, оборонці наші... І вони .прийдуть... прийдуть!..

Завіса

ДІЯ ДРУГА

Панський сад. Веранда. Заходить сонце. За деревами — село. Десь у степу

бринять жатки.

Пан (замислений. Кидається). Невже це все — не сон? Знову — моє. Не судьба, значить, панові сидіти на розі десь з ваксовим сундучком,

чоботи наймитам своїм ваксувати... Не судьба! А до того ж ішло... Бувало, цілими ночами такі кошмари душили...

Прикажчик (входить через сад). Пане, дозвольте доповісти.

Пан. Ху! Злякав отак! Скільки разів уже казав не ходити через хвіртку, так ні! Ну добре, що ти! А якби бандит? Охорона у дворі вся, а й не те, що, може, панові й кістки вже по саду розтаскали...

Прикажчик. Та там же вартовий ходить.

Пан. Ходить. А як засне? Або й підкупить хто? Ти думаєш, він убєждьонний дуже? Залопоти йому катеринкою або й четвертною — от і готово! Треба вжити заходів. Як-таки рискувати отак! Ну, що там? Хліб усі звезли?

Прикажчик. Та ні, пане. В кого худоби немає, а хто ховається. Ждуть усе, що перевернеться.

П а н. Іч, подлі! Перевороту ждуть. Я їх переверну... А ти й радий. Хоч тебе мав за людину, а воно й ти заражений. І ти — туди. Хай, значить, отнєкуються, пан дурний, панові нічого не треба. Духом святим питатиметься. Ну, сам поворочай мозгами, що мені з тих п'ятисот кіп. При такім розорі? А мені ж іще й охрану содержать треба...

Прикажчик. Воно, конешно, та...

Пан. Ніяких "та". Не хочуть — самі звезіть увесь хліб на тік. А їм дулю. Худоба уся вже?

Прикажчик. Вісім пар волів пригнали.

Пан. Вісім і досі? Ах, підлі, підлі! А решту?

Прикажчик. Хто продав, а в кого здохли.

П а н. Нічого не знаю. Не чую нічого. Щоб усе було мені на місці: двадцять пар волів, п'ятдесят коней, двадцять п'ять корів, овець тисяча і прочая, і прочая...

Прикажчик. Слухаю.

Ніна (з генеральшею ідуть із саду). Що це ти, папа, розійшовся отак: "І прочая, і прочая"?

Пан. Поневолі розійдешся. Хліба не везуть, над імущест-вом хреста поставили... Я вас похрестю, каналії. Довго чухатиметеся. Хм! П'ятсот кіп, вісім пар волів. Це ж насмішка!

Генеральша. Занадто ви з ними панькаетесь. З ними хіба так треба? Дивились ми парк з Ніною. Жах один, що натворили! Це гунни2 якісь. Отакі дерева зрубати!

Прикажчик. Правда, понаставили хат.

Ніна. І той дуб, що над яром, зрубали. На пні вальсувати можна.

Прикажчик. Обчеський млин справляли.

П а н. А й не те, що молоти нічого буде. Дорвалися, як кіт до сала, та й забули, що хазяїн десь є, що спроситься з них. Ще й тепер викручуються, перевороту ждуть. Іч, підлі бунтарі! Мало ще їх розстріляно? Хто ж там їх підбива?

Прикажчик. Учора вночі повстанці в селі були.

ГІ а н. Як? І ми нічого не знаємо?

Генеральша. Кошмар! Сидимо і не знаємо, що за парканом робиться!

Ніна. Я тепер буду боятися і з кімнати вийти!

Прикажчик. Та сюди вони бояться, загін же в економії. А на селі, правда, як дома хазяйнують. Підбивали народ, щоб, значиться, хліб не звозили і мущиства не віддавали, що розтягли, економическього мущиства.

П а н. Силою все забрати! Все. Послати загін. А тут і в штабі нікого немає.

Генеральша. Досі нема? Жах який! Кинути напризволяще і поїхати геть...

Покоївка входить, накриває стіл.

Пан. Автомобіля по дорозі не видко? Покоївка. Ні, їдуть уже.

Пан. Ну, слава богу! А то прямо волосся на голові ворушиться.

Дами ідуть в покої. Згодом чутно рояль.

Іди, Хведоре. Щоб усе мені було. Сьогодні ж пошлю загін. Я їх навчу не підкорятися! Іди.

Покоївка (із стравою). Там батюшка прийшли і ще хтось із ними.

Пан. Знову плакатися? Ну, та де вже дінешся, проси.

П і п (із куркулем). Здрастуйте. Простіть, що безпокоїмо.

П а н. Здрастуйте, здрастуйте. Гостями будете. Спасибі, що провідали. Що ж хорошого принесли?

Куркуль. Ох, нічого хорошого. Погане є.

П а н. Та чув. Що це, отче чесний, ваша паства розбрикалася?

П і п. Ох, гріхи наші! Біс у людей увійшов. Ніщо не помага. Вже яких проповідей я тільки й не читав їм. Ну що ж — старе прослізиться, а молоде й не слуха.

Куркуль. А від молодих і горе все. Таке горе!.. Це ми до вас, пане, як до батька рідного. Захистіть ви нас.

Пан. Що таке?

Куркуль. Сили нема вже далі терпіти. Вдень іще нічого, а вже як ніч підходить, як страшного суду, виглядаємо. Як не в плитках — у загоні ночує сім'я. Оце й сю ніч нальот зробили. Добре, що не знайшли, а то було б...

Пан. Н-да. Жахливі часи.

Куркуль. Як би його спокій навести, потому — чули ж,— убили Сапсая, і за віщо? Пан. Озвірів народ. П і п. Именно, дикі звірі — не люди.

Куркуль. Він, значить, хліб там у когось одібрав, ну, може, трохи й того... Потому інакше хіба звезуть? Удень звіз, а вночі вбили.

П а н. І хто вбив?

Куркуль. Та партизани ж ті, чи повстанці, банда, одним словом. Уночі — аж степ гуде. А вдень — ні гу-гу.

Пан. Це щось страшне: лягай і молись богу, щоб устати. Можуть спалить, можуть... все лихе можуть. На тік треба сторожу збільшити, щоб, бува, димом хлібець не пішов.

Куркуль. Та хліба — ні. Вони єхидні, падлюки. Хліб, мовляв, і нам знадобиться, як тікатиме — в кишеню не візьме. Єхидні. А от у хаті живих попалити, це можуть.

Пан. Жах! Жах!

Куркуль. Так я оце й зайшов. Ми там дещо розізнали. Чи їх не можна б часом накрити, голубчиків?

Пан. Авжеж! Це треба. Ось приїхали. Треба буде поговорити. Як же? Жах! Жах!

Ніна (з покоїв). Панове, прошу на веранду.

Входять штабні офіцери: генерал, полковник, ад'ютант. Куркуль і піп підводяться.

Ніна. Папа, вечір сюрпризів. Пан. Що, що таке?

Генерал. Чудесно все. До апетиту включно. Го-го-го!..

Сідають до столу.

Б'ємо червоних і в хвіст і в гриву.

А д' ю т а н т. Чудово сказано: і в хвіст і в гриву!

Пан. Далеко одігнали?

Полковник. Уночі повинні взяти містечко.

Пан. Ану-ну, побачимо. (Забачивши Марійку, що з саду підійшла до веранди, замахав руками. До попа та куркуля.) Прошу-панове! Друззя по нещастю. Да, ви не чули? Тут робиться щось страшне. Банда завелась.

Марійкав сутінях принишкла. Генерал. Та говорили нам.

Генеральша. Я так перелякалась. Ми ходили з Ніною в парк. Чого тільки трапитись не могло з нами!

Полковник. Авжеж, могло бути погано: дві женщини в запущеному парку і банда — ситуація не з приємних.

Ніна. Я тепер одна і з кімнати не вийду.

А д' ю т а н т. До ваших послуг.

Покоївка. Охрім Гаркун проситься до вас.

Пан (одмахуеться). Ніяких Охрімів, ніяких Гаркунів!

Покоївка (сміється). Каже: хочу посекретничати з паном.

Куркуль. Може, звістка яка. Це надійний чоловік.

Пан. Знаю, знаю його. Десять раз уже приходив. Усе за дубки клянчить. (До покоївки.) Хай підожде.

Генеральша. А може, він сам у банді? Тут як на вулкані себе почуваєш.

Полковник. Іскоренимо. Ось просунемося за ліс. Оточимо і — пожалуйте бритися.

Генеральша. А як не просунетесь?

Полковник. Ну, ні! Наказ послано комбригу червоних: здати позиції. І вони будуть здані.

Пан. Як це — комбригу червоних?

Генерал. Ого! Микола Львович у мене — стратег і дипломат.

Генеральша. Все тайни, тайни!

Полковник. Це мій колишній офіцер. В моєму полку він командував батальйоном. Молодий, штабс-капітан, але бойовий і вірний, без всяких оцих окрасок. Вірний слуга ро-діни. Як бачите, ребус дуже простий. Лишився в Москві, був мобілізований як спец советами. Ну — і так далі і таке інше.

Пан. Он як?!

Полковник. Випадково я узнав про нього від полоненого. Ну, і зв'язався. З ним же і банда в контакті. Взагалі в його бригаді немало тутешніх. Ваші, Іване Романичу, землячки. І у мене в портфелі уже приготовлений гостинець. Не поздоровиться їм. Тут тільки передати — чоловічок потрібен.

Пан. Якраз. Тут найдеш! (До куркуля.) А у вас нема такого?

Полковник. Щоб довіритись можна було. •Куркуль. Чом нема? Можна пошукати. Ось хоч би й оцей Гаркун. Вірний чоловік. Пан. Гаркун?

Куркуль. У нього там просьба до вас, то ви зважте. Наш чоловік, може, й у пригоді стане.

Пан. Гаразд-гаразд. (До покоївки.) Гаркуна сюди. Це — діло державне, треба кожному старатися. Адже ми присягли вірою і правдою служити.

Куркуль. Та воно звісно. Ми радніші б, аби порядок установити.

Пан. Отож.

Гаркун Охрім (входить). Честь імію явитися. Пан. До йене ти?

Охрім. Так тошно, до вашої милості. Змилуйтеся, просю покорно. Потому — темні ми. Я й не хотів, одкараску-вався, так ніт же — бери землю, сій... потому — подозреніє в них. І дубки ж — рубай хоч-не-хоч. А це значить — плату требується. Змилуйтесь, пане!

Пан. У бога милость, а в мене її нема. Це вас усіх як милувати, то без штанів ходитиму. Ах, пардон, мадам! Щоб завтра ж гроші. А то — буде тобі! Я вас провчу.

Охрім. Просю покорно. Я ж не самовольно. Ну, як силують же.

Пан. Геть з очей!

Той іде.

Або стій! Ех, дубина ти, дубина! Присилували тебе, не хотів сам? Бідняга! Та ще дітей, мабуть, з десять?

Охрім. Та все ж малі. Змилуйтеся, пане. Я для вас усе...

П а н. А, де наше не пропадало! Хай буде так. Прощу. Тільки зроби одне дільце.

Охрім. Просю покорно.

Пан. Он тобі начштабу скаже.

Полковник. Ходімо.

Виходять.

Генерал. І оці слизняки хотіли нас перемогти! Де ви бачили: на чоловіка надівають петлю, а він.— "просю покорно!". Жаль, що з такими, черв'яками доводиться воювати пушками, а не самими нагайками.

Ад'ютант. Чудово сказано.

Генеральша. І все-таки офіцерську— роту розбили? Генерал. Ну що ж. Прохлопали вухами — і покарали себе.

Пан. Так, значить, правда?

Генерал. Да, півсотні кращих штиків втратили.

Пан. Ай-я-яй! Та як же воно сталося? Генерал. Ад'ютанте, прошу!

Ад'ютант. Це було в момент зайняття маєтку. Ми були вже тут. Село було звільнене від червоних. Рота похідним порядком ішла по дорозі. Ніч. Раптом налітає загін озброєних до зубів бандитів. Правда, декотрі були навіть без сідел. Ну — і п'ятдесят штиків не стало.

Ніна. А їх?

Ад'ютант. Стидно, але правда дорожча — їх було два трупи. Місцеві селяни.

Генеральша. Он бачите, я завжди говорила, що ви занадто поблажливі до цих розбійників. Налетіти, коли люди ідуть, не думаючи про напад. Це — варварство!

Генерал. Так. Але вони будуть пам'ятати. Ми їм відплатимо за це.

Ад'ютант. Всіх полонених ми розстріляли. Трохи перепало на оріхи і бандитським батькам.

Полковник (на дверях з портфелем). Так заходь же. Гляди. (До гурту.) Прибув козак з донесенням.

З гурт у.— Ну що?

— Як справи?

Полковник. Збиті з позиції. Тікають. Гармати загрузли в болоті.

Генерал. Молодець комбриг червоних!

Полковник. Прошу уваги. (Читає.) "Міцним ударом доблєстних..." Ну, це ми знаємо. Да. Ось: "Закріпились на лінії: Хведорівка — х. Лози і лівим крилом біля залізничного полотна". Це ось тут — прошу. (Показує на карті.) Завтра захопимо і цю позицію.

Генерал. Козак поїхав уже?

Полковник. Накажете позвати?

Генерал. Да.

Полковник. Козак! Молодчина, сам в бою участвовал.

Входить козак.

Козак. Чего ізволіте, ваше високродь? Генерал. Здоров, молодець! Козак. Здрав-жал, ваш-дітство! Генерал. Ну як? Козак. Гонимо, ваш-дітство! Генерал. Тікають?

Козак. Так точно, ваш-дітство! Тікають. Покидали пушки — в болото їх загнали, обози кинули. Була й нам, козакам, робота: рубали!

Генерал. Ти поранений.

Крзак. Так точно, ваш-дітство! Осколком снаряда.

Генеральша. Жах! Прямо в лице.

Пан. Та де там в лице, як у ніс. Наче вкусив хтось.

Козак (зніяковів). Увесь луг завалили трупами.

Генерал. Молодці донці. Полковник, черкніть цього молодчину до нагороди. За богом молитва, а за цар... за державою служба не пропаде. Іди.

Козак виходить. Пан. Ну, а Гаркун як?

Полковник. Завтра відправляю. Сьогодні — остання ніч для багатьох. А завтра відкрию портфель — і доба не мине, як одержимо рапорт: бригада розбита!

Генеральша. Подивимось. (Підводиться.) Пізно вже.

Полковник. Єрунда, дитячий час.

Генеральша. Пізно. Ой гі-іля по кімнатах! Так у вас співають?

Ніна. Ах, я так люблю, коли співають дівчата, А вони як навмисно — мовчать. Дарма що неділя.

Полковник. Не до пісень їм, мабуть.

Пан. Хе-хе, чого? Співають! Тільки волосся ворушиться від тих пісень. А особливо як ще сіллю спину потрусити... (До попа.) Так завтра неділя? Ну, яку ж проповідь виголосите, отче?

Ад'ютант. "Блаженні ніщії духом, їх-бо єсть царство нєбєсноє".

Дами пішли в покої. Останні теж ідуть. Марійка підводиться по східцях. Пан. Це хто? Що тобі?

Марійка. Прийшла я. Що ж нам — здихати?! Пан (одмахується). Не чую, не чую! (Зникає.) Полковник. Що тобі треба?

Марійка. Ви розстріляли батька. Забрали весь хліб... Що ж нам тепер? Хіба перед віконням у вас повіситись?

Полковник. Ну що ти плетеш, дівчино! У вас забрали, кажеш, усе. Розберемось. А ти, дурненька, бозна-що. (Бере за підборіддя.) Отака гарненька, а сердишся!

Марійка. Я питаю, що ж нам — здихати?

Полковник. Ой, яка ж ти! Ну, от ми зараз обсудимо. Ходімо в сад. Зубов!

Вістовий (вибігає з покоїв). Чєво ізволітє, ваше скобродь!?

Полковник. На ось портфель, поклади в мою кімнату. Та на дверях стій. Щоб і близько ніхто не підійшов! Вістовий. Слушаюсь! (Зникає.)

З дому чути рояль.

Полковник. Ну, а тепер поговоримо. (Бере за руку.) А яка ти тепленька!

Марійка (звільняється). Не чіпайте!

Полковник. Ну от і дурна! Я тебе не з'їм. А діло улажу. І хліб увесь віддадуть, і батька... Розслідую, винуватих покараю. Ну? Будь же розумна! (Тягне в сад.)

Марійка (про себе). На дверях стоятиме...

П о л к о в н и к. Прожену від дверей.

Марійка. Не хочу туди. (Згодом.) Я прийду сама. До вас у хату.

Полковник. Ну, от іще!..

.Марійка (занепокоєно). Чого! Ніхто не бачитиме — я прокрадусь.

Полковник. Ти дуриш.

Марійка. Ні-ні! Поснуть усі, й прийду.

Полковник. Ні, зараз! Ну? Зараз! У вікно впущу. Друге від рогу. Так прийдеш?

Марійка мовчки кива головою.

Полковник. Гляди ж мені! (Побіг у будинок.)

Марійка (йде за ріг. Зупинилась). Каже, бригада буде розбита. І Андрій там, може... Андрій! (Хруснула пальцями.) Піду!

Пауза. В домі перестали грати на роялі. Ніна вибігає, за нею а д' ют а н т.

Ніна. Ах, душно!

Ад'ютант. Чудово! Ви нагадуєте мені зараз троянду. Ніна. О!

Ад'ютант. Запашну троянду, знаєте — е-е... живу троянду! І як ви чарівно грали сьогодні! Як ніхто. Коли слухаєш вас, стаєш такий легкий і летиш на крилах в якусь... е... в якусь казку...

Ніна. О, ви — поет.

Ад'ютант. Я роблюся поетом, коли співає моє серце.

Ніна. А воно співає? Який романс? "Время изменится, горе развеется..." (Співає.) "Сердце усталое счастье узнает вновь". Оцей?

Ад'ютант. Ні. Воно співає — я люблю вас! Е-е... Безумно!..

Ніна. Ах, не треба! (Падає в обійми.) Ад'ютант. Моя! На руках я буду носити вас... е-е... Я буду вашим лицарем.

З кімнат — постріл, іще... Кинулись. Ніна остовпіла. Ад'ютант тікає в кущі.

Ніна. Ой, рятуйте!

Генерал (вибігає в білизні). Що, що таке?! Полковнику!.. Ад'ютанте! Де ви?.. Рятуйте!

Вістовий. Полковника вбито. Жінка якась у вікно... І втекла.

Генерал. Де? Де? Боже мій! (Репетує.) Рятуйте!

Завіса

ДІЯ ТРЕТЯ

Ліс. На світанку. Круг огнища повстанці. Хто спить, хто зброю ладнає. В далині, в тривожній тиші — іноді постріли.

Повстанець 1-й. Виб'ють із Хведорівки червоних — пропадати нам.

Повстанець 2-й. Ліс великий і густий.

Повстанець 3-й. З усіх боків оточать, прочешуть ліс. Де дінемось?

Повстанець 1-й. Це ж нас не десяток-другий. Дві сотні.

Повста нець 2-й. Можна по лісу розсипатися.

Повстанець 1-й. Ото якраз: розсипемось — всіх нас і переб'ють.

Повстанець 2-й. Чого там? Переховаємось.

Андрій. А ми хіба у хованки гратися йшли? Досить з нас. Тридцятьох хлопців втратили ні за що?

Голоси. Хто ж ждав їх убрід?

— Стецько гав ловив.

— Адже знак подав?

— Як оточили вже.

— Та й не знайшли б вони самі нас ніколи. Хтось виказав.

— Ну, влопались були!..

Андрій. Хай же не буде більш отак. А то — розперезались, розхлябались. Забули, що ворог не спить. Ну й поплатилися. А то хіба б розбили нас?! Хіба довелося б тікати, сліди замітаючи? Губили ранених, хорих... тридцять товаришів втратили. Не забили, ні, замучили! Безсилих, поранених ловили їх. Зірки вирізали на тілі... Рубали на куски!..

Повстанець 3-й. А ми тікали.

Андрій. Кінний полк на тисячу шабель ганявся за нами. Всіх ждало те саме і жде, може, коли сьогодні не прорвемося крізь фронт, не зіллємося з червоними,— хто зна, що буде завтра?

Голоси. — Як не зіб'ють, прорвемося. Що тут — п'ять верстов?!

— А як зіб'ють? А там — рівнина ж яка. Андрій. Ми повинні все зробити, що в нашій силі, щоб

не збили.

Стрілянина переростає в глухий далекий клекіт.

Голос. Пішли в наступ.

Повстанець 4-й (підходить). Наказ виконали.

Повстанець Іван. Аж загуркотів під укіс.

Андрій. Військовий же? Не обмилились?

Повстанець 4-й. Військовий. Батальйон і. дві батареї. З землею змішали.

Андрій. Нікого не втратили із своїх?

Повстанець 4-й. Ні одного. Темно та ще й туман — і не помітили нас. У байраці зупинилися ми. Василь з Гриць-ком подалися за версту назустріч до станції, у розвідку. Недовго й ждали. Три постріли — як умовились: значить, військовий. Тоді ми 'розірвали путь. У лісі принишкли й стежили. Машиніст не встиг зупинити поїзда. Аж завив під укіс...

П о в с т а н ец ь 1-й. Хай тепер виглядають допомоги!

Повстанець 2-й. А наче чутніш.

Андрій. Сьогодні червоні повинні позиції свої відбити. Наказ є, хоч кров з носа. Ото ж і нам робота буде. Тільки зіб'ють білих, а ми з тилу їх — в обійми міцненько!

Повстанець. Щоб аж ребра захрущали!

А н д р і й. Так що спочиньмо. Та не розперізуватися — навчило ж! (Вбік, де коло другого вогнища — повстанці.) Сторожі не зміняв?

Голос із-за кону. Ось зараз. Ось юшки посьорбаємо.

Андрій. Та бойових, і коней найкращих дати. Голос. Добре!

Повстанці відпочивають.

Іван (приносить торбинку. Сідає). Так, значить, Хведь-ко, юшку сьорбаєте? Може, спряжемося?

Голос. Ану тебе!

Голос 2-й. Знаємо твою супрягу.

Голос 3-й. Твій коник сухенький буде, а наш і ноги простягне...

Іван. Ну, то як хочете. А тільки дурні ви, хлопці. Та тут же оладочки та ще й картопелька печена. Повстанець (з-за кону з ложкою). Ну? Іван (виймає). О!

Повстанець (з ложкою). Справді оладки, хлопці. Видко, старців десь по дорозі злапав.

Сміх.

Іван. Старців? Е ні, братику. Не старцями тут пахне. Дівчина гостинця передала. З гурту. Бреши! Іван. А ось — картопелька.

З гурту. Де ж ти її здибав? Іван. Призволяйтеся. А я розповім.

Дехто бере, їсть. Голос. Добрі оладки!

Іван. Передай у другу сотню. Нехай як проскурою поділяться. (Передає один оладок.) Так де здибав? А от усе спервоначалу викладу...

Діло було ось як. Ідемо ми з роботи, ну й того.... Звичайно, трошки озираємося.

Голос. Чи, бува, душа з п'ят не випала?

Іван. Ні, милуємося. Потому — туманець... кущики всякі... хорошо; аж гульк — дівчина по дорозі. Геройська, чорнява... Ну я, звичайно, підскочив. Кінь підо мною так і грає, так і танцює. А я тільки — морг!

З гурту. У, чорт носатий.

Сміх.

— Мабуть, з переляку: на тобі оладки мерщій, та геть к бісовому батькові?

Іван. Ні-ні. По-хорошому. Розговорилися. Вона йде — ми їдемо. Грицьку, так же було?

Г р и ц ь к о. Так, так.

Іван. Ну от, значить, вона йде — ми їдемо. Ми їдемо — вона йде. Довго так. Ну і, звісно, уподобала.

Сміх.

Та недовго думавши: "Люблю тебе, повстанцю. На ось та згадуй Наталочку свою. А торбинку, як вернешся, привезеш".

Сміх.

Голос. Бо в придане, мовляв, нема нічого, крім торби. Іван. Серце в мене так і тьохнуло. Розстатися з тобою? Нізащо! Схопив у сідло і —

гайда... Було, Грицьку? Г р и ц ь к о. Брехати не буду: що було, то було! Іван. Хотів сюди привезти. Голос. Та й чого ж не привіз? Іван. Хтозна й чого.

Голос. Таке плетеш, аж нудно робиться...

Іван. Плету? От їй же бо! Хіба хоч одно слово не так, Грицьку? А що за дівчина! А серце яке! Золоте. Я вам, хлопці, трошки того... збрехнув. Діло було ось як.

Повстанець 1-й. Ну й знову збрешеш.

З гурту. Заткнись, Іване.

Іван. Ні, не заткнусь. Слухайте. Адже оладки їли? Отож, їдемо ми, храбро так... . Нікуди не озираємось — плювать нам на все. Аж гульк — по дорозі дівчатко. Маленьке таке, як перепелятко. Та туп-туп... ноженятами. Торбинка через плече. Оця торбинка... Нагонимо.

Повстанець 2-й. Ти, звичайно: "Дайош, бабка, торбину!"

Іван. Кинь, кинь! Нагонимо. "Куди це, чорнява, так рано?" —— питаю. "А дядькові снідати несу, орють". — "Молодцювата,— кажу,— молодичка з тебе; ми ще й не вечеряли, а ти вже й снідати наварила..." І — змовк. Мовчить і вона. Тільки голівку схилила. А в мене в грудях щось як запече!.. (Пауза.) Увірвав коня нагаєм. Гайнули... Коли ззаду чуємо: "Дядю, дядю!.." Зирк — дівчинка за нами біжить, аж падає. "Що з тобою! Чого ти?" — "Як мені вас жаль! — Торбинку здіймає.— Нате! — А в самої сльозинки на очах.— І наш Петро з червоною стьожкою. З червоними пішов... А батька білі вбили..." (Пауза.) Так мені горлянку й здавило. "Неси дядькові,— кажу,— а ми собі десь знайдемо. Може, й тебе підвезти?" А вона рученята з торбинкою простяга: "Нате!" Опекло мене. Схопив на коня, і понеслися... (Пауза.) Під ліском орав дядько її. Ізсадив з коня дівча, а воно: "Дядю, хай їм оладки. Я вам іще принесу!" І очима,

як сонцями, на нас... Знов опекло в грудях, наче в них хто чавуна з кип'ятком перекинув... Вдарив коня... Тому він такий і в милі!..

Тиша. Біля другого вогнища хтось заспівав "Яблучко".

Голос. Десь і в мене дочка...

Іван. І звуть її Наталочка. А в косі маленькій, як у миші хвостик,— моя червона стьожка...

Голос (із-за кону). Остап летить. Щось, мабуть, сталося.

Андрій (вдивляється). Кінь змилений. До зброї! Повстанці схоплюються, ладнаються.

Остап (підбігає). Наші в бій пішли. Вже зовсім кадет підійшов до окопів, як раптом по них з кулеметів... вони — тікати... А ті за ними... от перехопити б...

Андрій. По конях!..

Вибігають. Чутно залпи, крики "ура".

Марійка (по паузі виходить). О, денікінці... Куди ж вони?.. Заплуталась. Кудою йти?..

"Ура" чутніш. Постріли.

Марійка (прислухаючись). Ближче... це червоні, мабуть. (Раптом кидається в кущі.)

Д єні кінець 1-й (захекано). Ху! Ну, куди його?..

Денікінець 2-й. Близько вже... (Скидає шинель, чоботи.) Не втечеш...

Тікають.

З'являються червоноармійці.

Червоноармієць 1-й (натикається на кущ. Марійка— тікати). Стій! Стій! (Хапає.) Шпигунка!-А, сволоч!.. Чого ти тут лазиш?

Червоноармієць 2-й. Чого тиняєшся? (Обшукує.) О, револьвер! (Б'є її.) О, сумка якась... Шпигунка!

Марійка. Ні, ні. До вас я. Вам це...

Червоноармієць 2-й. Не бреши!

Червоноармієць 1-й. Бач, як гадюка облущилась! І шинельку вже скинула, і чоботи...

Марійка. Та ні, братику!' Це денікінці тікали... А я вам несла це... Украла. Тут якісь бомаги.

Червоноармієць 2-й. Мовчи, сволоч! Не викрутишся! Ми тебе...

Штаб бригади з прапором. Комісар. Що це за жінка?

Червоноармієць 2-й. Шпигунка. Піймали ось тільки-но. В кущах ховалася.

Червоноармієць 1-й. І одежа ось денікінська, видко, переодяглася.

Червоноармієць 2-й. Найшли револьвер і пакет.

Червоноармієць 1-й. У пазусі схований був.

Марійка. Та ніт же, до вас це я несла... Я з Балуєвки... Три дні по лісі блукала, все ніяк було...

Комісар. Мовчи! Обшукайте. (Читає.) О, карта! Еге-ге... Що це? Позначено нашу дільницю. (Читає.) "Спасибі за Балуєвку. На Федорівку приготуйте прориви в місцях, помічених на карті!" Це що таке? (До комбрига.) Не дурно підозра в мене була... не дурно нас били! (Зриває зброю з комбрига.) Падлюка! Заговорила-таки буржуйська кров! Зраднику! (До червоноармійців.) Приготуйте гвинтівки. Ось ми їх спаруємо...

Червоноармієць 1-й. Нічого не знайшли.

Червоноармієць 2-й. Ось іще папірець. (Дає.)

Марійка. Це братові. Катря дала. Подруга моя. У вас він служить.

Комісар (проглядає). "Любий... Як я змучилась..." Хитро, сто чортів! Ці фокуси ми знаємо! (До червоноармійців.) Готово? Ану, до дерева їх!

Марійка. Ой, горе... Та я ж невинна... Не повірять! Я вам несла.

Комісар. Годі плескати дурниці. Знала, на що йдеш. Червоноармієць 3-й (прибігає). Зайняли ліс. Захватили дві батареї і кулемети... Комісар. Не встигли втекти?

Червоноармієць 3-й. Куди їм утікати, товаришу комісар, коли повстанці налетіли з тилу. Дали духу! Я тільки що обігнав, їде сюди командир тих повстанців.

Комісар. От гаразд. Резерви підтягти!'

Андрій (з хлопцями). Являюсь, товаришу комісар! Злились-таки. З двома сотнями шабель кинувся з тилу. Не підкачали хлопці, будуть пам'ятати нас. (Побачивши Марійку.) Що таке? Марійка! Як ти? Товаришу комісар, дозвольте. Це — якась помилка. Це дівчина з нашого села. її батька розстріляли денікінці за сина, що в Червоній Армії.

Комісар. Та вона — шпигунка.

Андрій. Марійка?

Марійка. Невинна я. Я до вас, до червоних, рвалася. Я вкрала це. В економії.

Комісар. В якій економії? Підійди ближче.

Марійка. В економії, де їхній штаб стоїть. Я прийшла до пана.

Комісар. Чого прийшла?

Марійка. Хліб у нас забрали. Убили батька.

Комісар. За що вбили? А, так-так, син у Червоній Армії.

Марійка. Ну да... Вони сердиті, люті такі... У них роту офіцерську повстанці розбили. Ну, а вони селян порозстрілювали. Душ тридцять...

Комісар. Ну, далі? Прийшла...

Марійка. Ав них штаб стоїть. На ґанку сидять і балакають. Я й почула. Полковник розказує про якогось вашого командира, що за старого режиму служив разом із ним. З полковником... і що тепер помагає йому. Одступає, та все робить так, що наших б'ють... Каже, в

цьому пакеті — смерть червоним. Та такі раді, регочуться. І Живодьор наш був там, і піп...

Повстанці. — Іч, гади!

— Ну прийдемо! Хай начуваються.

Комісар. Ну-ну?

Марійка. Я як почула, так мені дух і забило!.. А вранці Охрім мав однести його...

Повстанець 1-й. Охрім? Повстанець 2-й. Ах падло!'

Марійка. Вони йому за це й хліб простили, і дубки, що колись у панському лісі порубав. Комісар. Ну?

Марійка. Стою я, а вони мене не бачать. А в голові, як метелиця, думи. Ну як не допустити, ну як одвернути?! Хотіла бігти, так — не повірять же. Та й у яку частину бігти? Тоді я надумала добути того пакета. А він у полковниковій кімнаті.

Комісар. Ну, і як же ти?

Марійка (похнюпилась). Була у нього в кімнаті.

Комісар. Як же ти туди попала?

Марійка (тихо). Він кликав — і я пішла. (Пауза.) Думала — засне він, а я вкраду і втечу. Ну, а вийшло інакше. На столі лежав револьвер. Тільки він одвернувсь, я схопила й пальнула двічі йому в спину. А тоді за пакет і у вікно.

Голоси. Оце так герой-дівка!

Комісар. Спасибі тобі, славна дівчино!

Голоси. А ми що подумали!

Комісар. І поклон тобі до землі. (Тисне руку).

Повстанці. Ану, Марійко, хоч глянути дай на себе!

— Здрастуй!

— Ну, й молодчина ж!

— З дому давно? Комісар. А того — до дуба.

Клацнули затвори. Ні, не варто. Вистачить з нього і одного патрона. Іди!

Той іде геть. Постріл, комбриг падає.

Собаці — собача й смерть!

Марійка (до Андрія). А ти нахмурився! , Андрій (по паузі). То так... Нічого, люба. Яка ти

гарна!

Комісар. Донесіть у штаб дивізії, що комбрига розстріляно як зрадника. Не одну сотню за ці дні втратили... Брав сумнів, та матеріалів не було.

Червоноармієць. Ну, тепер не буде того.

Комісар (до Марійки). Ти, дівчино, врятувала не одну сотню людей. Спасибі тобі. Що ж ти тепер думаєш?

Марійка. Сама не знаю. Андрій. А куди тобі йти? З нами будь. На бойового коня посадимо тебе. Чуєш?

Здалеку спів —"Чуєш, сурми заграли..." Бабахкають гармати...

Андрій. Час розплати настав. Голоси. Розплатимось!

— Не затримає нас ніщо! Комісар. Вперед, товариші! Андрій. По конях!..

Зникають. Вдалині — боротьба. Спів "Інтернаціоналу" росте,

грізнішає.

Кінець